

*Бурда Петро Олексійович,
здобувач ступеня «Доктор філософії»
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

ПРО СОЦІАЛЬНУ ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ НЕСАНКЦІОНОВАНОГО ПОШИРЕННЯ ВІЙСЬКОВО ЗНАЧУЩОЇ ІНФОРМАЦІЇ (СТ. 114-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

Статтю присвячено вирішенню питання про соціальну обумовленість криміналізації такого діяння, як-от «несанкціоноване поширення військово значущої інформації».

Доведено, що характер суспільної небезпечності розглядуваного делікту є таким, що засвідчує виправданість криміналізації будь-яких умисних проявів відповідної поведінки.

На підставі аналізу офіційної статистичної інформації щодо поширеності досліджуваного діяння констатовано, що встановлення кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення військово значущої інформації також повністю відповідає і принципу відносної поширеності криміналізованого діяння.

Аргументовано, що здійснене Законом від 24 березня 2022 р. обмеження конституційного права на поширення інформації було викликано об'єктивною необхідністю кримінально-правового захисту найвищих соціальних цінностей – як життя, здоров'я і безпеки людини та національної безпеки, потреба захисту якої стала першочерговою саме в умовах воєнного часу.

Зазначається, що сьогодні чи не вперше на нормативному рівні до загроз національним інтересам людини, суспільства і держави в інформаційній сфері було включено несанкціоноване розповсюдження будь-якої інформації. Зважаючи на це, висновується, що встановлення кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення військово значущої інформації відповідає основним напрямам наявної державної політики в цій сфері.

За результатами написання статті та всіх наведених вище положень робиться загальний висновок про те, що рішення вітчизняних парламентаріїв про встановлення кримінальної відповідальності за таке діяння, як несанкціоноване поширення військово значущої інформації, було абсолютно соціально обумовленим і узгоджується з усіма розробленими у кримінально-правовій доктрині соціальними та соціально-психологічними принципами криміналізації.

Ключові слова: *інформація, несанкціоноване поширення, злочин, кримінальна відповідальність, криміналізація, принципи криміналізації, суспільна небезпека, агресія, війна, воєнний стан.*

Постановка проблеми. 24 березня 2022 р. вітчизняними парламентаріями було ухвалено Закон України № 2160-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення ЗСУ чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану» (далі – Закон від

24 березня 2022 р.). Головним наслідком цього рішення стало доповнення Кримінального кодексу України (далі – КК) новою ст. 114-2, якою передбачено кримінальну відповідальність за несанкціоноване поширення декількох різновидів інформації, яку в юридичній літературі для зручності та лаконічності інколи йменують «військово значущою» (уперше такий єдиний загальний термін було використано Р. О. Мовчаном [1, с. 326; 2, с. 147]).

Водночас маємо зауважити, що аналізуючи так звані «воєнні» новели КК, вітчизняні криміналісти констатують, що під час ухвалення більшості з них парламентаріями не лише було продемонстровано доволі низький рівень нормотворчої техніки, а й допущено часткове нехтування вченням про криміналізацію [3, с. 13]. Зважаючи на вказані обставини, у цій статті ми вирішили дослідити, чи є соціально обумовленою криміналізація діянь, передбачених ст. 114-2 КК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на відносну новизну розглядуваної норми, вітчизняна правова доктрина вже може похизуватися наявністю значної кількості ґрунтовних робіт, в яких на високому теоретичному рівні було проаналізовано окремі проблеми кваліфікації та вдосконалення ст. 114-2 КК. Зокрема, йдеться про праці В. С. Батиргарєєвої, М. В. Дубняка, Д. П. Євтеєвої, В. М. Киричка, А. В. Лапкіна, Р. О. Мовчана, К. А. Новікової, А. С. Політової, Ю. А. Пономаренка, О. А. Самчинської, Л. Ю. Тімофєєвої, М. І. Хавронюка та деяких інших. Попри констатовану дослідницьку активність, питання про те, чи було під час ухвалення Закону від 24 березня 2022 р. ураховано розроблені в доктрині принципи криміналізації, зокрема так звані соціальні та соціально-психологічні принципи, і досі залишається не достатньо вивченим.

Постановка завдання. Метою цієї статті є критичне осмислення рішення вітчизняних парламентаріїв про доповнення КК ст. 114-2, за результатами чого має бути отримана науково обґрунтована відповідь на питання про соціальну обумовленість криміналізації діяння, як-от несанкціоноване поширення військово значущої інформації.

Виклад основного матеріалу. На сторінках юридичної літератури зазначається, що *соціальними та соціально-психологічними принципами криміналізації* є принципи, які відбивають суспільну необхідність і політичну доцільність встановлення кримінальної відповідальності, забезпечують соціальну адекватність криміналізації, її допустимість із погляду основних характеристик розвитку суспільства та відповідності кримінально-правової норми рівню, характеру суспільної свідомості й стану суспільної думки. Зазвичай до цієї групи належать принципи: 1) суспільної небезпечності; 2) відносної поширеності діяння; 3) домірності позитивних і негативних наслідків криміналізації; 4) а також кримінально-політичної адекватності криміналізації [4, с. 14].

Розмірковуючи над значенням окремих принципів криміналізації, Д. О. Бабанова підкреслює, що лише сумарна оцінка всіх принципів (хоча вчена веде мову про «підстави») криміналізації в їх взаємозв'язку, взаємодії та взаємопроникненні дає можливість зрештою прийняти правильне рішення про встановлення кримінально-правової заборони. Водночас навіть пишучи про це, вчена все ж визнає, що серед усіх принципів криміналізації домінантним є саме принцип *суспільної небезпеки* [5, с. 180].

Як зазначає П. Л. Фріс, суспільну небезпечність утворює низка факторів:

- характеристика (із точки зору важливості) об'єкта злочину;
- характер та розмір заподіяної шкоди;
- характеристика об'єктивної сторони діяння – спосіб учинення злочину, знаряддя та засоби, за допомогою яких його вчинено, час, місце, обстановка стан його скоєння;
- форми та ступінь вини особи, яка вчинила злочин;
- мотиви злочинної діяльності та мета, досягнення якої переслідувалося винним [6, с. 300].

Водночас необхідно пам'ятати, що суспільна небезпечність має два виміри:

- *характер*, який визначається сферою чи групою суспільних відносин, на які посягає кримінальне правопорушення;
- *ступінь*, який являє собою відображення розміру та інтенсивності суспільної небезпеки [7, с. 45].

Враховуючи наведені положення, зокрема зміст поняття «характер суспільної небезпеки», стає очевидним, що для отримання науково обґрунтованої відповіді на питання про те, чи відповідає криміналізація передбачених ст. 114-2 КК діянь принципу суспільної небезпеки, першочергово необхідно визначитись із тим, чи є достатні підстави для кримінально-правової охорони тих відносин, які виступають об'єктом аналізованих деліктів.

На думку Р. О. Мовчана, основним безпосереднім об'єктом розглядуваного злочину виступає національна безпека України передусім у воєнній та інформаційній сферах [8, с. 139].

Досліджуючи антисуспільну спрямованість несанкціонованого поширення військово значущої інформації, про національну та інформаційну безпеку України веде мову (хоча в дещо іншому ключі) і Ю. А. Пономаренко. Зокрема, вчений зазначає, що основним безпосереднім об'єктом передбачених ст. 114-2 КК злочинів є забезпечення обороноздатності України в частині належного здійснення військовими формуваннями України охорони основ національної безпеки України в умовах воєнного або надзвичайного стану. Натомість інформаційну безпеку України в частині збереження у таємниці інформації, яка становить

предмет цього злочину, науковець визнає обов'язковим додатковим безпосереднім об'єктом складів злочинів, передбачених ст. 114-2 КК [9, с. 119; 10, с. 102].

Отже, основним безпосереднім об'єктом досліджуваних кримінальних правопорушень виступають відносини, покликані гарантувати забезпечення національної безпеки України в інформаційній сфері, які порушуються в наслідок несанкціонованого поширення інформації, про яку йдеться у ч. 1 та ч. 2 ст. 114-2 КК. Небезпечність посягань на відповідні відносини особливо гостро відчувалася на початку війни, коли, за інформацією одних науковців, ми стали свідками того, що в ЗМІ публікували інформацію про військові маневри, переміщення військ, про забезпеченість конкретного підрозділу [11, с. 184], що, вже за повідомленням інших правників, призводило до непоправних наслідків у вигляді того, що ця інформація згодом була використана ворогом для коригування вогню, зміни місця розташування власних збройних сил, підривів логістичних маршрутів тощо [12, с. 69]. На жаль, попри запровадження кримінальної відповідальності, прояви відповідних дій ми перманентно можемо спостерігати і сьогодні.

На нашу думку, наведені положення не залишають сумнівів щодо важливості охоронюваних ст. 114-2 КК відносин, небезпека посягань на які є цілком достатньою для віднесення їх до кримінально протиправних.

Розглядаючи зміст поняття «характер суспільної небезпечності діяння», Ю. О. Данилевська зазначає, що крім суспільної цінності об'єкта посягання, вона також визначається і злочинними наслідками, формою вини, мотивом і метою злочину – тобто всіма тими ознаками, про які згадував і П. Л. Фріс (див. вище). Водночас юристка акцентує на важливій обставині, що такий характер є різним і залежить від тієї групи суспільних відносин, на які посягають відповідні діяння [13, с. 44]. Зокрема, посилаючись на положення щодо диференційованого характеру суспільної небезпеки, І. І. Бартош обґрунтовує тезу про те, що:

– є низка діянь, лише сам характер суспільної небезпеки яких є недостатнім для встановлення кримінальної відповідальності за їх вчинення. Визнаючи такі прояви кримінально протиправними, необхідно враховувати не лише характер, а й ступінь їх суспільної небезпечності, який найчастіше трактується як кількісна характеристика, що визначається насамперед способом вчинення злочину та розміром заподіяної шкоди;

– натомість, на відміну від попередніх, деяким іншим діянням притаманний такий характер суспільної небезпеки, який вимагає фактично беззастережного встановлення кримінальної відповідальності за їх вчинення, незалежно від жодних інших факторів, зокрема способу та наслідків вчинення кримінальних правопорушень. До прикладів такої поведінки дослідниця небезпідставно відносить посягання на статеву свободу, волю, честь, гідність особи, тероризм, бандитизм, отримання неправомірної вигоди тощо [14, с. 43].

Однак, зважаючи на предмет цього дослідження, для нас куди більше значення має той очевидний факт, що, крім окреслених І. І. Бартош, до другої виділеної нею групи деліктів необхідно відносити і посягання на національну безпеку. Врешті-решт, справедливість висловленого твердження прямо визнається і вітчизняним законодавцем, який настання кримінальної відповідальності за абсолютно всі передбачені розділом І Особливої частини КК діяння не пов'язує ані з фізичними, ані з матеріальними, ані з організаційними чи якимось іншими наслідками, вважаючи, що важливість охоронюваних цим розділом відносин є такою, що вимагає згаданого вище беззастережного встановлення кримінальної відповідальності за будь-які *умисні* посягання на них.

Уважаємо, що в цьому сенсі не є винятком і діяння, передбачені ст. 114-2 КК, продемонстрований вище характер суспільної небезпечності яких є таким, що вже сам по собі, без урахування всіх інших обставин (ознак), засвідчує виправданість криміналізації (принаймні з погляду дотримання принципу суспільної безпеки) будь-яких умисних проявів такої поведінки.

Далі ми розглянемо *принцип відносної поширеності криміналізованого діяння*. Характеризуючи цей принцип, В. П. Ємельянов зазначає, що він полягає в тому, що закон про кримінальну відповідальність є реакцією суспільства і держави на такі суспільно небезпечні вчинки, які, принаймні, є реально можливими, тобто являють собою прояви загальних тенденцій і закономірностей, а тому можлива їх повторюваність [4, с. 15]. У подібному руслі висловлюється й Д. О. Балобанова, яка погоджується з тим, що кримінально-правова заборона буде виправданою лише тоді, якщо вона охоплює, по-перше, типові, по-друге, досить поширені форми антигромадської поведінки [5, с. 195].

За офіційними даними Офісу Генерального прокурора за 2022 р. (фактично з квітня по грудень) було відкрито 202 кримінальні провадження за ст. 114-2 КК, розслідування яких у 121 випадку завершилося врученням особам повідомлення про підозру, а ще у 88 – направленням до суду; а вже за перші шість місяців 2023 р. було обліковано 112 досліджуваних кримінальних правопорушень, 56 особам було повідомлено про підозру, а 38 справ – направлено до суду.

Видається, що наведена статистична інформація не повинна залишати сумнівів щодо достатньої поширеності (типовості, можливої повторюваності) передбачених ст. 114-2 КК діянь.

Та чи можна лише на цій підставі робити висновок про те, що криміналізація досліджуваної поведінки відповідає принципу відносної поширеності діяння? Зважаючи на зміст останнього, вочевидь, що ні.

Зокрема, у цьому контексті хотілося б озвучити зауваження згаданої кількома рядками вище Д. О. Балобанової, яка, як ми пам'ятаємо, теж визнавала необхідність криміналізації лише достатньо поширеного (повторюваного) діяння.

Та паралельно з цим юристка застерігала від односторонньої оцінки розглянутих явищ та закликала чітко розрізняти поширеність суспільно небезпечних діянь, які ще не підлягали криміналізації, і динаміку діянь, вже визнаних кримінальними правопорушеннями, адже у першому випадку поширеність тих або інших форм антигромадської поведінки та їх несприятлива динаміка повинні слугувати, імовірно, перешкодою до їх криміналізації, ніж сигналом до встановлення кримінально-правової заборони. «Справа в тому, – пояснює криміналістка, – що реалізувати повною мірою принцип неминучості покарання у випадку криміналізації подібних діянь буде практично неможливо. Причому саме через їх надмірну поширеність. І відповідно, авторитет кримінального закону в очах населення буде підірвано». До того ж Д. О. Балобанова виправдано звертає увагу й на те, що віднесення великої кількості громадян зі згаданими формами девіантної поведінки до категорії «злочинців» не буде сприйнято суспільною правосвідомістю як справедливе [5, с. 195].

Отже, принцип відносної поширеності діяння встановлює не лише нижню, але й умовну верхню кількісну межу для діянь, які криміналізуються [15, с. 213].

Пристаючи до вирішення питання про дотримання згаданої «верхньої» межі, одразу необхідно згадати про високу латентність аналізованих діянь, через яку значний відсоток проявів несанкціонованого поширення військово значущої інформації не знаходить відображення в офіційній кримінально-правовій статистиці. Наявність цього факту (високої латентності) зумовлена:

1) з одного боку, тим, що у ст. 114-2 КК передбачено відповідальність не лише за публічні, а й за відповідні неопублічні дії, навіть приблизні, не кажучи вже більш-менш точні, масштаби яких з'ясувати просто неможливо;

2) з іншого боку, складністю відслідковування та реагування на всі прояви навіть публічного поширення відповідної інформації, зокрема ті, які вчиняються з допомогою мережі Інтернет та різноманітних месенджерів (природна латентність);

3) неоднозначністю деяких положень ст. 114-2 КК, а також і тих її приписів, які стосуються предмета розглядуваного злочину, через яку ні правоохоронці, ні інші (сторонні) особи часто не мають упевненості в тому, що поширення тієї чи іншої інформації справді підпадає під дію цієї заборони і відповідно потребує кримінально-правового реагування (межова латентність та латентність, спричинена діями правоохоронців) [16, с. 74–75].

Утім навіть визнаючи та враховуючи відповідну латентність, все ж переконані в тому, що наведені вище офіційні дані є доволі чітким індикатором того, що в нашому випадку немає жодних підстав стверджувати саме про «надмірну» поширеність криміналізованого діяння.

Синтезуючи ж усі вищенаведені положення, які стосуються як «нижніх», так і «верхніх» кількісних показників аналізованого діяння, можна загалом констатувати, що встановлення кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення військово значущої інформації повністю відповідає принципу відносної поширеності криміналізованого діяння.

Як відомо, кримінальна відповідальність під час її реалізації породжує не лише (а інколи і не стільки) позитивні, але й низку негативних соціальних наслідків. Зокрема, до небажаних результатів застосування кримінального закону Д. О. Балобанова відносить масову аномію і криміналізацію суспільства загалом, негативне формування особистості засуджених, деформацію міжособистісних відносин, порушення функціонування економіки тощо. Кримінальне покарання розриває корисні зв'язки засудженого й позбавляє суспільство від учасника виробничих відносин. «Таким чином, – резюмує фахівчиня, – криміналізація є не благом, а необхідністю пожертвувати одними інтересами суспільства заради інших, більш значимих. Ось чому й застосовуватися вона повинна лише тоді, коли вичерпані інші можливості поставленої мети в галузі протидії конкретним видам антигромадської поведінки. Якщо ж бажаний результат досяжний застосуванням не настільки репресивних заходів – адміністративно-правових, дисциплінарних, цивільно-правових і тим більше моральних, – криміналізація стає зайвою» [5, с. 198].

Враховуючи вказані положення, у разі криміналізації кожного діяння обов'язково має бути врахований і *принцип співмірності позитивних та негативних наслідків криміналізації*, зміст якого полягає в отриманні відповідей на два важливі питання:

1) чи є очікувані позитивні результати від криміналізації вищими за її прогнозовані і неминучі негативні наслідки;

2) чи можливо було досягнути відповідного ймовірного позитивного результату, тобто захистити відповідні правовідносини (блага), за допомогою відмінних від кримінального інших галузей права, зокрема адміністративного.

Адаптуючи всі наведені загальнотеоретичні положення до проблематики нашого дослідження, варто зауважити, що, крім описаних Д. О. Балобановою, чи не найвагомим негативним наслідком криміналізації описаних у ст. 114-2 КК діянь стало обмеження конституційного права на вільне поширення інформації (ч. 1 ст. 34 Конституції України). А тому є підстави стверджувати, що відповідь на перше з поставлених вище питань фактично зводиться до оцінки того, чи є виправданим обмеження права на інформацію (зокрема права на її поширення), яке було здійснено внаслідок ухвалення Закону від 24 березня 2022 р., заради захисту об'єкта досліджуваного злочину, тобто тих відносин, які порушуються внаслідок вчинення останнього, – відносин національної безпеки.

У теорії конституційного права до аксіоматичних належать положення про те, що одним із найважливіших інститутів права будь-якої сучасної держави є права і свободи людини та громадянина. Як зазначає А. В. Федорончук, значення та роль цього інституту важко переоцінити, адже держава існує тільки тоді, коли у ній панує розуміння цінності прав і свобод людини, відбувається їх утвердження та забезпечення, де держава відповідає перед людиною за свою діяльність і кожне її рішення проходить крізь сито людяності [17]. У цьому контексті варто процитувати і видатного українського правознавця та філософа права Б. О. Кістяківського, який свого часу писав, що «у правовій державі владі поставлено певні межі, які вона не повинна і не може переступити. Відмежування влади в правовій державі створене визнанням за особою невід'ємних, непорушуваних, недоторканих, невідчужуваних прав» [18]. У сучасному суспільстві одним із таких прав є право кожного на вільне поширення інформації.

З юридичного погляду конституційне право на свободу думки і слова та на вільне вираження своїх поглядів і переконань полягає в можливості кожної особистості самостійно визначати для себе систему моральних, духовних та інших цінностей та вільно, без будь-якого ідеологічного чи іншого контролю оприлюднювати свої думки шляхом використання будь-яких засобів їх вираження, у т. ч. через поширення інформації у формі поглядів і переконань щодо різних питань політичного, економічного, культурного, духовного життя суспільства і держави [11, с. 185]. Після Другої світової війни це право було визнано одним із фундаментальних прав людини та закріплено у низці міжнародних актів, зокрема в загальній декларації прав людини (ст. 19), Конвенції про захист прав та основоположних свобод (ст. 10), у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (ст. 19) та навіть у Конвенції про захист прав дитини (ст. 13). Наразі ж свобода слова справедливо може вважатись однією з передумов реалізації більшості конституційних прав людини та громадянина, а відповідний інститут – невід'ємним складником і принципом демократичного режиму та важливим інструментом громадського контролю [19, с. 93].

Однак навіть визнаючи беззаперечну *важливість* права на поширення інформації, водночас хотілося б звернути увагу на резонні зауваження О. П. Рябчинської, яка закликає пам'ятати, що сьогодні правова система України функціонує в умовах особливого правового режиму, обумовленого введенням у державі воєнного стану, і такий стан є підставою **обмеження** (виділено нами – П. Б.) конституційних прав і свобод людини й громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб (ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану») [20, с. 88]. А в таких умовах, коли на території держави ведуться активні бойові дії, несанкціоноване поширення військово значущої інформації не просто може вплинути на ефективність конкретної військової операції, завдати шко-

ду територіальній цілісності, незалежності та суверенітету нашої держави, а й призвести до посягань на життя людини, її здоров'я та безпеку [19, с. 94–95] (згадаймо хоча б трагічний приклад із ракетним обстрілом ТРЦ «Ретровіль») – тобто тих прав, які є не просто *важливими*, як у ситуації з правом на поширення інформації, а на конституційному рівні визнані *найважливішими* в Україні, на утвердження та забезпечення яких і мають бути спрямовані зусилля держави (ст. 3 Основного Закону України).

Водночас, відмітивши право людини на життя, здоров'я та безпеку, ми за жодних обставин не маємо применшувати і значення згаданих О. А. Самчинською «територіальної цілісності, незалежності та суверенітету нашої держави», захищеність яких утворює зміст поняття «національна безпека». В юридичній літературі аргументовано зазначається, що в умовах воєнного стану саме національна безпека стала надважливою, а прагнення її забезпечити почали переважати, превалювати навіть над свободою вираження поглядів і правом вільно збирати, зберігати та поширювати інформацію, саме через що останні і можуть обмежуватися [11, с. 56].

Отже, враховуючи продемонстровану «ієрархію» та значення благ, якими, з одного боку, довелося, умовно кажучи, «пожертвувати», а, з іншого, – які «поставлені під захист» ст. 114-2 КК, ми дійшли висновку, що криміналізація передбачених нею діянь повністю узгоджується з принципом співмірності позитивних і негативних наслідків криміналізації.

Зміст наступного соціального принципу криміналізації – *принципу кримінально-політичної адекватності криміналізації* – полягає в тому, що кожна зміна до кримінального законодавства повинна більшою чи меншою мірою відповідати загальним напрямам кримінально-правової політики держави, стратегії її розвитку.

Аналізуючи відповідний принцип, Р. О. Мовчан, з одного боку, зазначає, що політика держави найчастіше знаходить своє вираження у відповідних державних програмах (стратегіях), але з іншого, – констатує, що сьогодні в Україні відсутні програми на кшталт наявних раніше Державної програми боротьби зі злочинністю (1993 р.), Концепції комплексної програми профілактики правопорушень на 2006–2008 рр., Комплексної цільової програми боротьби зі злочинністю на 1996–2000 рр. тощо [15, с. 221].

Водночас необхідно пригадати, що у 2020 р. в Україні була прийнята Стратегія національної безпеки, в якій зазначалося, що саме вона є основою для розроблення низки інших документів щодо планування у сферах національної безпеки і оборони, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації. Зокрема, одним із таких документів стала ухвалена за тиждень до широкомасштабного вторгнення РФ – 16 лютого 2022 р. – Стратегія забезпечення державної безпеки, в якій:

– по-перше, інформаційна безпека визнається одним із об’єктів забезпечення державної безпеки та складником національної безпеки України;

– по-друге, чи не вперше на нормативному рівні до загроз національним інтересам людини, суспільства і держави в інформаційній сфері було включено несанкціоноване розповсюдження не лише інформації з обмеженим доступом, як це передбачалося прийнятою півтора роками раніше Стратегією інформаційної безпеки, а й будь-якої іншої інформації.

Як бачимо, встановлення кримінальної відповідальності за поведінку, яка описана у ст. 114-2 КК, відповідає основним напрямкам державної політики якщо не у кримінально-правовій (через її відсутність як такої), то принаймні в інформаційній сфері.

Отже, проведені дослідження дає змогу зробити загальний **висновок** про те, що рішення вітчизняних парламентаріїв про встановлення кримінальної відповідальності за несанкціоноване поширення військово значущої інформації було соціально обумовленим кроком, який узгоджується з абсолютно всіма розробленими у кримінально-правовій доктрині соціальними та соціально-психологічними принципами криміналізації.

Список використаних джерел

1. Мовчан Р. О. Аналіз кримінально-правової новели про несанкціоноване поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 Кримінального кодексу України). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 326–330.
2. Мовчан Р. О. Кримінально-правова новела про поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 КК України): що варто враховувати громадянам та правозастосовцям і що не врахував законодавець. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні*: матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. / упоряд. та заг. ред.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Нац. шк. суддів України; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права»; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків: Право, 2022. С. 145–153.
3. Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми: монографія. Київ: Норма права, 2022. 242 с.
4. Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин: наук.-практ. посіб. Харків: Право, 2018. 142 с.
5. Балобанова Д. О. Динаміка кримінального права: доктринальні положення: монографія. Одеса: Фенікс, 2020. 358 с.
6. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2005. 440 с.
7. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина: конспект лекцій; слово О. О. Дудорова. Київ: Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. 236 с.
8. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін.; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ: Норма права, 2022. 278 с.
9. Пономаренко Ю. А. Кримінально-правове реагування на актуальний виклик інформаційної безпеки в умовах воєнного стану (спроба наукового коментаря до ст. 114-2 КК). *Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки*: матеріали VI міжнар. наук.-практ. конференції, м. Харків, 12 трав. 2022 р. / редкол.: Л. М. Демидова (голов. ред.) та ін.; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України; Нац. юрид. ун-т

- ім. Ярослава Мудрого; Громад. організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права». Харків: Право, 2022. С. 117–135.
10. Пономаренко Ю. Несанкціоноване поширення військово значущої інформації: питання кримінально-правової кваліфікації та застосування кримінально-правових засобів. *Право України*. 2022. № 11. С. 100–117.
 11. Новицька Н., Новицький А. Обмеження права на інформацію в умовах воєнного стану як запорука забезпечення національної безпеки. *Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 16 липня 2022 р.) / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Асоціація українських правників. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. С. 184–188.
 12. Дубняк М. В. Конституційне право на свободу слова та кримінальна відповідальність за несанкціоноване поширення інформації. *Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії: матеріали круглого столу* (м. Київ, 26 травня 2022 р.), упоряд.: С. І. Бевз, Бирса Н. О., Серебрякова Ю. О., Новошицька В. І. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2022. С. 68–72.
 13. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Є. С. Назимко, С. В. Лосич, Ю. О. Данилевська та ін. / за заг. ред. проф. В. М. Бесчастного та О. М. Джужи. Київ: ВД «Дакор», 2018. 339 с.
 14. Бартош І. І. Кримінально-правова охорона господарських відносин у сфері функціонування енергетичного ринку: дис. ... д-ра філософії за спеціальністю 081 «Право». Вінниця, 2022. 256 с.
 15. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика: монографія; передмова О. О. Дудорова. Вінниця: ТОВ «Твори», 2020. 1152 с.
 16. Криминологія: підручник / Б. М. Головкін, В. В. Голіна, О. В. Лисодєд та ін.; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2020. 384 с.
 17. Федорончук А. В. Обмеження прав і свобод людини в умовах пандемії COVID-19 та воєнного стану в Україні: порівняльно-правовий аспект. URL: <http://baltijapublishing.lv/otpr/index.php/bp/catalog/download/342/9406/19636-1>
 18. Права людини і громадянина в афоризмах та прислів'ях. *Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України* / редкол.: П. М. Рабинович та ін. Київ: Атіка, 2001. URL <https://osvita.khpg.org/index.php?id=1007570625>
 19. Самчинська О. А. Ст. 114-2 Кримінального кодексу України – необхідність чи порушення права на свободу слова. *Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії: матеріали круглого столу* (м. Київ, 26 травня 2022 р.). Упоряд.: Бевз С. І., Бирса Н. О., Серебрякова Ю. О., Новошицька В. І. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського. 2022. С. 92–95.
 20. Рябчинська О. П. Обмеження права на доступ до інформації у воєнний час. *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф.*, м. Харків, 11 трав. 2023 р. / редкол.: Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко та ін. Харків: Право, 2023. С. 216–219.
 21. Тимофеева Л. Ю. Пропорційність обмежень поширення інформації в умовах воєнного режиму. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2023. № 1. С. 53–69.

Petro Burda. On the social conditions of the criminalization of unauthorized dissemination of military significant information (art. 114-2 of the Criminal Code of Ukraine)

The article is devoted to the solution of the issue of the social conditioning of the criminalization of such an act as «unauthorized dissemination of military information».

It has been proven that the nature of the social danger of the acts in question is such that it justifies the criminalization of any intentional manifestations of the relevant behavior.

Having analyzed the official statistical information on the prevalence of the researched act, it was established that the establishment of criminal liability for the unauthorized dissemination of military information also fully corresponds to the principle of the relative prevalence of the criminalized act.

It is argued that the limitation of the constitutional right to disseminate information implemented by the Law of March 24, 2022 was caused by the objective necessity of criminal law protection of such highest social values as life, health and safety of a person, and national security, the need for protection of which becomes priority especially in wartime conditions.

It is noted that today, not for the first time at the regulatory level, threats to the national interests of man, society and the state in the information sphere included the unauthorized dissemination of any information, taking into account that, it is concluded that the establishment of criminal liability for the unauthorized dissemination of military information corresponds to the main directions existing state policy in this area.

Based on the results of the writing of the article and all the provisions substantiated above, a general conclusion is made that the decision of the domestic parliamentarians to establish criminal liability for such an act as the unauthorized dissemination of military information was socially determined and is consistent with all the social and socially developed in the criminal law doctrine – psychological principles of criminalization.

Keywords: *information, unauthorized distribution, crime, criminal liability, criminalization, principles of criminalization, public danger, aggression, war, martial law.*

УДК 344.22

DOI 10.31558/2786-5835.2023.2.18

Головчук Віталій Анатолійович,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права

Донецького національного університету імені Василя Стуса

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ ПРОТИ УКРАЇНИ

У статті виділяються кримінальні правопорушення, пов'язані із збройною агресією проти України, не за родовим об'єктом кримінальних правопорушень, а за кримінально-правовою характеристикою розглядуваних кримінальних правопорушень, як у випадку з корупційними кримінальними правопорушеннями та кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією. Розглянуто ознаки кримінальних правопорушень, пов'язаних із збройною агресією проти України.

Пропонується систематизувати поняття «збройна агресія Російської Федерації або агресія іншої країни», «збройна агресія проти України», «збройна агресія Російської Федерації або іншої держави», «збройна агресія Російської Федерації», «збройна агресія Російської Федерації проти України». Розглянута можливість використання терміна «збройна агресія проти України», який подається у статті 1 Закону України «Про оборону України» та внесення відповідних зміни до частин першої, четвертої статті 43-1, частини другої статті 297, статті 435-1, частин першої, другої статті 436-2 Кримінального кодексу України.